

Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського в процесі формування природознавчої компетентності учнів початкової школи // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховуємо культуру потреб особистості: [матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції і XXII Всеукраїнських педагогічних читань]. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Ч.1. – С. 71-75.

Використання педагогічної спадщини В. Сухомлинського в процесі формування природознавчої компетентності учнів початкової школи

Борисенко Н.М.,

Бальоха А.С.

Херсонський державний університет

Періоди загострення протиріч та реформування освіти завжди відзначаються особливою увагою до педагогічної спадщини. Перехід на 12-річне навчання, запровадження Державного стандарту початкової загальної освіти надає новий зміст дисциплінам, які вивчаються в початковій школі. Основною метою перебудови освіти виступає процес формування в учнів початкової школи предметної природознавчої компетентності.

Природознавство як навчальний предмет має свої дидактичні особливості, які відрізняють його від інших предметів початкової школи. Це курс, який містить систему узагальнених знань про природу. Він в доступній формі знайомить учнів з предметами та явищами природи, розкриває зв'язки між окремими явищами, допомагає пізнати закономірності розвитку навколишнього світу. Основне завдання курсу - формування в учнів початкових класів цілісної картини світу, яка поступово поглиблюється. Створюється база для подальшого навчання в основній школі.

Вивчення природознавства в початковій школі передбачає формування уміння аналізувати об'єкти природи, уміння порівнювати їх, виділяти істотні ознаки та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки у природі, класифікувати об'єкти природи, аналізувати їх. Великого значення набуває процес засвоєння практичних навичок роботи на уроках, вдома, в куточку живої природи, на пришкольній ділянці, з догляду за рослинами та тваринами.

Під компетентністю людини сучасні вчені розуміють спеціально структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набувають у процесі навчання. Вони дозволяють людині визначати, тобто ідентифікувати і розв'язувати, незалежно від контексту проблеми, характерні для певної сфери діяльності. Отже, компетентність – це результативно-діяльнісна характеристика освіти. Рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімальної успішності в досягненні результату.

Таким чином, робочим для нас визначенням формування компетентності учня є навчальна діяльність, що має елементи дослідницького або практико-перетворювального характеру.

Предметна природознавча компетентність – особистісне утворення, що характеризує здатність учня розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин «людина-природа».

Видатний український педагог В. Сухомлинський особливу роль надавав природі, спілкуванню з нею як фактору розумового розвитку. В книзі «Серце віддаю дітям» вчений зазначав, що завжди прагнув того, щоб діти, перш ніж відкрити книгу, прочитати по складах перше слово, навчилися читати сторінки найкращої в світі книги – книги природи. Вчений неодноразово відзначав, що сама природа не виховує, виховує лише активний вплив у ній. «Мене вражало, – писав вчений, – що захопленість дітей красою перепліталась з байдужістю до долі прекрасного. Захоплення красою – це лише перший паросток доброго почуття, котре слід розвивати, перетворювати у активне прагнення до діяльності». Великий інтерес у вчителів викликає його досвід у сфері розумового виховання учнів через спілкування з природою. Він обстоював гармонійне поєднання різних організаційних форм навчання, радив вчителям початкових класів не обмежуватися уроком. «Можливо, – писав він, – все те, що приходить до розуму і серця дитини з книжок, з підручника, з уроку, саме й приходить лише тому, що поряд з книжкою – навколишній світ». Він доводив, що читання «Книги природи» під час екскурсій, подорожей повинно бути не

звичайним сприйманням картин і образів природи, а початком активного мислення, теоретичного пізнання світу.

У своїх працях В.Сухомлинський розкриває різні джерела розумового розвитку дітей. Але найголовнішим із них вважає природу, оскільки краса природи загострює сприймання і пробуджує мислення дітей. «Думка дитини виявляється у її активному ставленні до навколишнього середовища»[3, с. 23].

Основними методами навчальної роботи у «Школі радості» були: навчання в зелених класах, складання книжок-картинок про природу, подорожі у природу, проведення уроків мислення, використання і розв'язування задач із живого задачника, кімната казки, острів чудес, куточок краси, використання в духовному житті пісні, книжки, проведення свят матері, троянд, польових квітів, праця в Саду Матері, написання дітьми оповідань, казок.

Уроки з природи вимагають від дитячого мислення того, щоб знання були не тільки метою, але і засобом, інструментом, знаряддям, за допомогою яких формується природознавча компетентність учня початкової школи. Природу вчений вважав основним джерелом розвитку дітей. Природничі інтереси педагога були різнобічними: екскурсії в природу, уроки під небом голубим, складання та аналіз казок про предмети та явища довкілля. Найголовнішим завдання, якому підпорядковані всі інші, вчений вважав розвиток у дитини здатності до рефлексії, вміння критично оцінювати свою поведінку з урахуванням можливих наслідків для інших людей і для себе.

Унікальною збіркою, що узагальнила даний досвід нашого видатного співвітчизника є збірка художніх творів «Всі добрі люди – одна сім'я». До збірки увійшли близько сотні казок, притч та оповідань, дійовими особами яких є олюдені тварини, рослини, природні явища та люди. Всі твори розкривають перед дитиною розмаїття рідної природи, красу навколишнього світу, велич чи жалюгідність вчинків людини.

На кожному з уроків природознавства доцільно запровадити аналіз одного з творів збірки, відповідно до змісту теми. Так, під час вивчення змістової лінії «Взаємозв'язки в природі» аналізуючи оповідання «Фіалка і бджілка» [3, с. 35], вчитель має змогу не тільки розкрити його художньо-естетичну вартість,

проаналізувати образи та композицію, змалювати внутрішню красу героїв, їх прагнення і вчинки, а й розкрити унікальну прикмету передбачення погоди, підтвердження якої діти знайдуть на практиці.

Аналіз творів збірки В. Сухомлинського дає можливість вчителю робити не лише літературознавчий аналіз твору, але й знайомити їх з важливими взаємозв'язками в природі.

Наступна сходинка у розвитку сприйняття світу природи, яку має опанувати дитина – вміння складати твір на основі спостережень. Важливим на даному етапі є визначення ідеї, навколо якої буде розгортатися композиція і сюжет, створення образів героїв твору, їх портретної замальовки, визначення внутрішньої краси героїв, прагнень, переживань, вчинків. Адже, для розвитку своїх творчих здібностей дитина має написати про побачене, пережите. За настановою вчителя, діти складають твір, добирають потрібні слова, створюють образи, формулюють думки, прописують сюжет. Вчитель пропонує приблизну тематику оповідань чи казок, планує екскурсію в природу для накопичення вражень, емоцій, з'ясування екологічних зав'язків. Наводимо перелік тем, за якими вчитель може провести дану роботу: «Золоті пташки осені», «Осіній зорепад», «Земля – годувальниця», «Жовтий лист під ноги падає», «Листопад», «Горобина восени», «Стоять сади у вінчальному вбранні», «Стояла я і слухала весну», «Очі відкрила конвалія біла», «Зелена аптека», «Знову цвітуть каштани», «Здивовані квіти», «Синичка-скрипель-корифей», «Перепілчине поле», «Горобець із білою бородою», «Пір'їнка і листочок», «Травнева роса-краща вівса», «Їде панна осінь на золотому коні», «Коли серце торкається краси», «Чорнобривці квітнуть у саду, я до них за казкою іду», «Шпак та білка», «Усе моє, все зветься Україна!»

Отже, педагогічну спадщину В.Сухомлинського без перебільшення можна назвати універсальною щодо широти охоплення і дієвості розвитку маленької особистості. Глибоко психологічна, гуманістична суть педагогічної системи великого педагога-гуманіста є її глобальною характеристикою.

Педагог рекомендує структуру уроку для початкових класів, у побудові яких бажано виходити з таких принципів:

1. Поєднання, об'єднання, злиття практичної роботи, що її виконують учні, з первинним сприйняттям знань, з їх поглибленням, розвитком, застосуванням.

2. Застосування знань як найважливіший, головний шлях не тільки поглиблення, розвитку знань, а і їх виявлення, перевірки та обліку.

3. Тривалість і поступовість процесу оволодіння знаннями.

В.Сухомлинський увійшов в історію вітчизняної і світової педагогіки як видатний педагог-гуманіст, який утверджував самоцінність дитячої особистості, необхідність зосередження педагогічного процесу на потребах розвитку творчих сил кожної дитини у різних видах діяльності, виховання на засадах загальнолюдських і національних цінностей, формування ключових компетентностей.

Література:

1. Вашуленко М. Літературна творчість В.О.Сухомлинського в нових підручниках для початкової школи / М.Вашуленко // Бібліотечка вчителя - 2003.- № 5. С. 3.

2. Савчено О. Грані дидактичної системи В.О.Сухомлинського / О.Я.Савченко // Початкова школа – 1993. - № 10. - С. 16.

3. Сухомлинський В. Всі добрі люди – одна сім'я: [збірка творів] / Василь Сухомлинський ; мал. О. Макієвої. – Х.: ВД «Школа», 2014. – 160 с.

4. Сухомлинський В.О. Гармонія трьох начал // Вибрані твори: У 5т. Т.5. – С. 569-578.